

Eduard Toda

Un poble catalá d'Italia. L'Alguer

La Renaixensa, Barcelona 1888

Al fí mos prechs de quedar en llibertat foren escoltats, y á las vuyt del matí del dia 20 de Setembre darrer pujava al cotxe que devia portarme vers lo suspirat Alguer. Aquesta vila está situada al extrem noroest de Sardenya; es paralela á las bocas de Bonifaci de las quals la separaran las montanyas de la Nurra que tancan á ponent lo golf de la Assinara, y 's troba casi á la mateixa altura de Barcelona.

Hi conduheix desde Sásser una carretera orientada vers l'occident. Té aquesta 37 kilómetros de llargada, encara que tal distancia hauria pogut disminuirse molt si pera sa construcció no s'haguessen volgut aprofitar terras apartadas de la via directa, que per ser de bens comunals res costaren al Govern. Lo camí está ben cuydat: es ample, espayós, de bon pis; s'enfila per las serras y baixa á las valls en rápidas pendants que 'l fan sumament accidentat, y en varis de sos trossos domina espléndits panoramas de las vehinas comarcas, ricas en conreus d'oliverars y vinyas.

Sols un poblet, qual nom no puch recordar, se troba vora eixa carretera: en cambi desde ella se poden veure alguns monuments de la primitiva civilisació humana en la edat de pedra: entre ells un d'eixos *menhirs* que la veu popular designa baix lo nom de *tombas dels gegants*, y un ó dos *nuraghs*, típicas construccions rodonas fetas per los primers habitants de Sardenya, de que n'está plena la Isla, y qual carácter no fou ben definit, suposantse que servian d'habitació y fortaleza als capdills sarts en los temps remots de que no tenim la historia. Los *talayots* de las Islas Balears se semblan molt als *nuraghs*: están fets baix idéntich plan y sistema, pero son mes petits y menos forts.

Després de quatre horas de viatge, desde la eixida de Sásser, arribas á un collet de qual cim se domina la verda plana del Alguer. ¡Cóm es bonich lo cop d'ull que d'allí 's gosa! Las altas serras que van de Montlleó a la Nurra s'estrenyen en semicírcol quals dos extrémns entran en lo mar, formant al sud lo cap de la Pollina y al nort lo de la Cassa. Entre las montanyas y la ribera s'exten lo terme del Alguer, cuydat com un jardí, plé d'exhuberants vegetacions en las que 's barrejan las tintas negrencas dels olivers ab los colors clars dels arbres fruyters y la pampolada de las vinyas; arreu s'aixecan las blancas casetas dels masovers, y las torres de recreo dels algueresos poblant lo camp com si fos inmensa vila; torrenteras ressecas en l'estiu, y tortuosos camins vehinals, creuhan aquellas terras en totas direccions: y la plana, lleugerament ondulada, baixa en pendent suau fins á banyarse en las blavas onas del mar, que al arribar á Alguer semblan portadas per las brisas de Catalunya. Sols aquí y allá, perdudas entre 'ls boscos de fruyters, se veuhen alsarse melancólicas

palmeras ó rastrejar per los margens las groixudas palas dels cactus, pera recordar la proximitat de la vila ab las regions africanas; y á la dreta, lo gran estany que anomenan lo *Fangar*, ab sos pestilents miasmas porta a la realitat de la vida eixa terrible febre, la *malaria*, assot que flagella la vida del poble sardenyés.

Lo camp del Alguer se pareix molt al camp de Tarragona. Vaig pararme á contemplarlo desde 'l coll vehi á Vallvert, y 'm semblá veure ma terra desde la ermita de Santa Agna ó 'l puig del Apotecari. Los conreus son iguals als nostres, y fins los noms de sas diferentas partidas recordan que al passar per allí 'ls catalans som á casa. Lo Fangar, lo Montanyés, la Pebrada, Vesos, la Escaleta, la Pollina, la Argentera, Pere Pons, la vall del Infern, las Traversas, las Bombardas, la Vila, cap Galera, Punta negra, Palmavera, Mestre Anton, costa de Romaní, las Presons, Benaguada, cala del Ví, nuragh de la llenya, Pedrissa, Serra bona, Paula torta, las Carreras, la Segada, Rodó, la Figuera, las Voltas, Llunafras, los Franciscos, lo Catalá: heus aquí 'ls noms ab que avuy en dia está dividit lo terme del Alguer.

La carretera baixa en ratlla detra vers ciutat, ombrejada per magníficas acacias y vells polls. De sa altura pot contemplarle á plaher la hermosa vila construïda sobre un banch d'esculls que avansa dintre 'l mar. Lo espectacle es grandió. Al lluny, la ratlla inmensa del blau mar: á la dreta, 'ls promontoris que 'ls antichs anomenaren de Hermeu, aixecantse tallats á pich damunt las ayguas fins á descomunal altura, com si fossen murallas fetas per gegants pera protegir á la ciutat contra la furia dels temporals. Un golf tranquil, hermós, avansa vers la terra y rodeja á ponent l'Alguer, mentres que per la banda oposta també se li acosta 'l mar fins á deixar-lo unit al continent sart sols per estreta llenca de terra. Antigament quan las fortificacions d'aquella plassa de guerra 's trobavan en bon orde, la mar entrava en los amples fossos que defensavan las murallas, passant desde l'un al altre golf y convertint l'Alguer en petita isla sentada dintre l'aygua.

Una ermita hi ha en lo terme del Alguer, que en sa festa de Juliol se veu visitada per tot lo poble. Es Santa Agna. Está posada en mitj dels [*sic*] oliverars y las vinyas pera atraure lo favor del cel sobre 'ls camps, y agrada véurela senzilla, bonica, ab sas blancas parets pintadas de cals v la creu de ferro, ennegrida del temps, que sembla benehir la terra. Y bé aquesta ho necessita, puig es pobre, donant escasament pera viure als algueresos que la conrean. Una part del terme esta ocupat per los estanys; altre lo forman las peladas montanyas que l'aislan y casi l'incomunican ab los altres de Sardenya.

Además la crisi agrícola per que atravessa actualment tota la Europa, també ha atacat l'Alguer. Son principal cultiu es lo del ví, y aquést [*sic*] no té preu en son mercat. Jo he vist en lo moll los barcos de Génova negarse á pendre partidas que 'ls pagesos oferían, posat á bordo, per vuyt céntims de pesseta 'l litre.

Y aixó que 'l ví del Alguer es bó; té forsa, consistencia, color, y no está adulterat. Las vinyas del

terme son luxuriants de pampolada, y 'l fruyt que rendeixen es tant abundant com variat. Vaig entretenirme un jorn en fer la llista dels rahims que 's conrean per allà, y crech curiós transcriurela perque dona idea de la diversitat de classes actualment existents. Son las següents:

BLANCH.—*Palop rodó.*—*Palop llonch.*—*Palop napolità.*—*Moscatell.*—*Moscatelló.*—*Albrudunis.*—*Pansal.*—*Violós.*—*Lasarí.*—*Retallat.*—*Birde.*—*Turbat.*—*Malvasía.*—*Ungla de milá.* —*Tita de vaca.*—*Macabeo.*—*Rahim de Sant Joan.*—*Barriadorgia.*—*Rahím de la Reyna.*—*Rahím angélich.*—*Uveta.*—*Cotonat.*—*Malasisa.*—*Botó de gall blanch.*

NEGRE.—*Botó de gall negre.*—*Giró negre.*—*Giró d'Espanya.*—*Giró vargiu.*—*Babarosea.*—*Pansa escaló.*—*Ros.*—*Maimó.*—*Morrastrell.*—*Gra de Oliva.*—*Nieddu mannu.*—*Guimé.*—*Moscatell vermell.*—*Pansal negre.*—*Retallat negre.*—*Canyonat.*—*Almadrá.*—*Gardaré.*—*Pascal.*—*Nieddu porcu.*—*Grixera.*—*Rahim de Jerusalem.*

Com se veu, tots los noms son catalans; sols lo *Nieddu mannu*, y 'l *Nieddu porcu* acusan origen sart. L'un vol dir *Negre gros* y l'altre *Negre brut*.

Desde 'l camp apareix l'Alguer ab son clós amurallat, sas torres y sos castells cenyint la compacta aglomeració de edificis, entre 'ls que descollan las cúpulas dels temples y dos magnífichs campanars. Fora de murallas, y avans de passarlas per l'anomenada Porta de Terra, se troba un vast establiment penal construït per lo Govern italiá pera guardarhi als condemnats á presidi perpétuo, y un petit jardí que sols fa dos ó tres anys fou plantat pera servir de recreo y lloch de passeig als algueresos. En aquella part existeix la única barriada exterior del poble.

Dintre la vila tot es catalá, l'aspecte dels carrers, la construcció de las casas, l'arquitectura dels temples; y si res nou s'ha fet en los dos darrers sigles, ha sigut certament pera malmetre lo antich, com succehí en una de las fatxadadas de la Catedral. No s'ha esborrat lo sello especial de nostra individualitat, que arreu marca 'l pas de la rassa catalana; basta recorrer alguns carrers y veure las portaladas de las casas ab archs de mitj punt, ó las finestras ab reminiscencias góticas pera creure per un moment que 'ns trobém en un poble de la marina ampurdanesa.

Los mateixos noms dels carrers d'Alguer no desdiuhen aquesta procedencia. Alguns foren canviats, perqué la ciutat no pogué enterament sostréures á la manía de batejar las vellas denominacions, ni deixar de tenir las indispensables vía Roma ó Cárles Albert; pero en general me plau consignar que 'ls noms dels antichs carrers foren respectats y conservan tots los recorts del temps passat. Aixís se veuhen los carrers de Barceloneta, de Mallorca, de Menorca, de Pa y Aygua, etc. La part de la ciutat vehina al mar per la banda Sur, s'anomena encara 'l *burch*.

Iguals recorts se troban en la marina. Lo port del Alguer, es petit reduhintse á un estret moll á qual costat s'hi amarran las escassas naus que arriban de Génova pera carregar vi. Lo comers de la ciutat es mort, y per aixó son port se veu desert. No era aixís abans, quan aquell punt servia de porta per

ahont entrava y eixía casi tot lo comers de la Sardenya, y en sas ayguas se veyan continuament barcas de Barcelona, de Mallorca, de Pisa y Génova. Fins lo derrer recurs del Alguer, las barcas carolinas [sic, per “coralinas”], ha desaparegut, puig aquellas que procedents de Nápolis anavan á pescar lo coral de las rocas vehinas, han emigrat envers l’Africa, ahont sembla que trobaren criaders més productius.

He parlat ja del golf del Alguer que dona accés á son port. Los mariners algueresos, vells gats de mar que encara conservan la faixa al cos y al cap la vermella barretina, han batejat dos esculls que té, ab los significatius noms del *Traydor* y del *Lleó*. Lo primer es una roca punxaguda de la entrada del port, que tot just surt á flor de aygua quan aquesta es calma. Lo segon es un escull posat vora la platja en lo fons del golf, y te en efecte la forma d’un lleó ajegut. Quan las ayguas son baixas, se veuhen perfectament las fórmes d’aquell animal ab lo cap aixecat; mes quan la marejada es alta, se cubreix son cos y las onas li arriban fins al cap. Per aixó entre aquells mariners lo ditxo de *’l lleó baveja* es sinónim de temps mogut.

L’Alguer te uns deu mil vehins dintre ciutat, alguns pochos que habitan lo terme y molts que viuhen en altres vilas de Sardenya ó emigran á Italia. Lo país es pobre, y no dona pera tots. La marina ocupa alguna gent: la major part se manté de la terra, y la poca que viu de la industria arrastra vida miserable perque no pot fer competencia al treball dels milers de presidaris tancats en lo vehí establiment penal.

(pagg. 12-19)

* * *

Vehí al golf del Alguer se’n troba una [sic] altre qual entrada dissimulan las montanyas del nort y qual extensió fora suficient pera abrigar todas las flotas de Italia. Fou anomenat *Port del Comte* en los temps de nostra dominació, y de tal manera es encara conegut en nostres días. Tenia importancia quan las flotas de guerra y las grossas naus mercants anavan á buscarhi segur anclatge, pera qual fí los monarcas aragonesos manaren aixecar en sas platjas torres y fortalesas quals ruinas allá quedan: mes desert y abandonat, sols lo frequentan ara ’ls pobres pescadors de las vehinas riberas. En ell se troban las petxinas de que ’s talla ’l nácar, y també de vegadas se pescan en sos esculls perlas rojencas y negras, molt apreciadas per lo raras.

(pagg. 21-22)

* * *

CAPITOL IV.

Per demunt las ennegridas murallas del Alguer se destacan los prismas de dos alts campanars: perteneixen l'un á la Iglesia de la Catedral y l'altre al convent de Sant Francesch.

Y no hi ha cap confusió ab sa apariencia: á lo menos no podem enganyarnos nosaltres, acostumats á veure aquella mena de construccions en las vilas de Catalunya: son dos campanars de época relativament moderna, puig sols poden datar dels darrers anys del sigle XVI. Sa forma, sa estructura, son estil gòtich influenciat per mes recents reminiscencias, los denuncian com germans dels que 's veuhen en tants y tants pobles de nostra terra.

Son ayrosos y bonichs. Grossa bola de arám, surmontada per un peix en lloch de creu, decora 'l cap de la Catedral algueresa. La manté una piramide cuadrada, sota la cual corre una galería octagonal circuhida per espessa barana de pedra tallada. Lo cos de la torre s'aixampla per pisos á mesura que va baixant, y per fí s'assentan sos estreps sobre una de las portas de la Iglesia, la més bella perque no fou retocada, desfeta ni malmesa per los moderns restauradors de cosas vellas.

Un rellotje, que marca la hora per tota la ciutat, se troba en lo tercer cos d'eix campanar. Son mecanisme data de pochys anys, havent substituhit un altre vell que construhiren dos frares observants, y que segons recorts existents costá 160 escuts sarts ó sian 768 pessetas de nostra moneda.

(pagg. 45-46)

* * *

Lo principal recurs de vida que sempre ha tingut l'Alguer es lo camp. Y no 's crega que sia molt gran aquell terme. D'un costat la mar lo limita: del altre té las peladas montanyas de la Nurra, l'estany del Fangar y las serras de Vallvert y Vilanova, que l'estrenyen dintre sos límitats *[sic]* confins.

(pag. 141)

* * *

Diré duas paraulas sobre 'ls pescadors del Alguer. Com en tots los demás llochs, tenen barri apart per viure en las immediacions de la marina, y encara's distingeixen per la vermella gorra catalana de son cap. Son número es poch considerable, limitantse al necessari pera satisfer las necessitats de la vila y exportar part de productes de pesca á Sásser, ahont sofreixen la competencia que 'ls hi fan los de Port Torres.

Las Ordenansas municipals de 1636 reglamentaren los pescadors algueresos, manant que no poguessen vendre per la ciutat, sinó precissament en la pescateria que deguessen satisfacer lo dret de tres sous callaresos per cada lliura de peix.

Abundantas son las costas vehinas al Alguer y 'ls estanys del interior, ahont també 's pesca. Aixó doná lloch á questions en anys passats, ja que en 1649 los Jesuitas pretengueren que ningú pogués treure peix desde 'l pont de Serras fins al del Fangar, sens lo seu consentiment. S'oposá la ciutat á tal pretensió y obtingué lo lliure dret de pesca en aquells llochs pera tots los habitants.

(pag. 146)